

DÍTĚ JAKO ÚČASTNÍK ŘÍZENÍ VE VĚCI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

RADOVAN DÁVID

Faculty of Law, Masaryk University, Czech Republic

Abstract in original language

Tématem příspěvku je dítě jako účastník řízení ve věci domácího násilí. Dítě bývá velmi často obětí útoku silnějšího, kterým může být jednak rodič, jednak jiný příslušník společného obydlí. Příspěvek se proto soustředí nikoliv pouze na základ problematiky domácího násilí vzhledem k dítěti, nýbrž řeší procesní důsledky ve vztahu k jeho účastenství v civilním řízení.

Key words in original language

Domácí násilí; nezletilé dítě; účastník řízení; předběžné opatření.

Abstract

This article deals with the questions of the child as a participant of the civil proceedings in the cases of domestic violence. The child may be very often the victim of the attack in the cases of domestic violence. The attack may be caused by the parent or by another person that lives with the child in common dwelling. The aim of this article is not only to describe the elementary questions of domestic violence but also to solve questions connected with the civil proceedings.

Key words

Domestic violence; child; participant of proceedings; preliminary measure.

Problematika domácího násilí, která je v současné době předmětem rozsáhlých diskusí, se bezesporu dotýká rovněž nezletilých dětí. Tyto děti se mohou do kontaktu s domácím násilím dostat buď jako svědci, anebo dokonce jako jeho oběti. I z tohoto důvodu je nutné soustředit se na otázky procesního účastenství dítěte, je-li předmětem civilního řízení právě domácí násilí.

Zákon o Policii České republiky¹ se institutu vykázání věnuje v ustanoveních § 44 až § 47. Co se týče postavení nezletilých dětí, nenastávají při výkladu těchto ustanovení žádné interpretační potíže. Uvedený institut vykázání je spojen se zásadou oficiality, což se projevuje tak, že policejní orgán je oprávněn násilnou osobu vykázat i „bez návrhu“. Návrh na vykázání, či alespoň podnět k tomuto vykázání, tak může vzejít od

¹ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

kohokoliv, tedy také od nezletilého dítěte, aniž by bylo nutno zkoumat, zda je nezletilé dítě způsobilé k procesnímu úkonu.

Jiná je však situace ve spojení s ustanovením § 76b občanského soudního řádu², jež rovněž upravuje mimo jiné institut vykázání ze společného obydlí, ale také instituty zákazu sledování nebo obtěžování. Velmi problematický je však výklad uvedeného ustanovení ve vazbě na právní postavení nezletilého dítěte, zejména jako navrhovatele.

Dle ustanovení § 76b občanského soudního řádu lze usnesením nařídit předběžné opatření, kterým bude násilné osobě uloženo, aby opustila společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržovala se ve společném obydlí nebo do něj nevstupovala, aby nevstupovala do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržovala se tam, aby se zdržela setkávání s navrhovatelem nebo se zdržela nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem. Bude-li domácí násilí páčáno na nezletilém dítěti, nelze vyloučit, aby uvedené povinnosti byly uloženy násilné osobě i v tomto případě.

V současné době je však velmi spornou otázkou, jak procesně vyřešit postavení nezletilého dítěte jako účastníka řízení. Problematiku lze rozdělit do dvou oblastí. Předně lze připustit, aby byl návrh jménem dítěte podán některým ze zákonných zástupců. Nelze však vyloučit ani ty situace, bude-li se ochrany domáhat přímo nezletilé dítě.

K prvnímu bodu lze uvést následující. V praxi dochází k situacím, kdy návrh na vykázání násilné osoby je podán zákonným zástupcem dítěte, nikoliv však jménem nezletilého, ale přímo jménem zástupce. Vyhovění takovému návrhu však není možné. Ustanovení § 74 odst. 2 občanského soudního řádu správně uvádí, že účastníkem řízení podle § 76b občanského soudního řádu je navrhovatel a ten, proti komu návrh směřuje. Původně uvedené ustanovení § 74 odst. 2 občanského soudního řádu, přesněji ve znění ke dni do 19. 7. 2009, obsahovalo větu za středníkem, dle níž se navrhovatelem rozumí osoba, jejíž život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost jsou jednáním osoby, proti které návrh směřuje, vážným způsobem ohroženy. Z uvedeného upřesňujícího ustanovení tak bylo jednoznačně zřejmé, že vyhovění návrhu podanému zákonným zástupcem nezletilého dítěte, nikoliv však jménem tohoto dítěte, nýbrž pouze v jeho „zájmu“, není možné, neboť zástupce k takovému podání není dostatečně legitimován. Ke dni 20. 7. 2009 byla věta za středníkem v ustanovení § 74 odst. 2 občanského soudního řádu vypuštěna. Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2009 Sb., kterou byl občanský soudní řád novelizován, však jako účel vypuštění neuvádí snahu rozšířit okruh legitimovaných subjektů, nýbrž duplicitu uvedeného ustanovení s ustanovením § 76b občanského soudního

² Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

řádu, z něž legitimace navrhovatele rovněž vychází. Ustanovení § 76b odst. 1 přímo uvádí, že násilnou osobou musí být ohrožen přímo navrhovatel. Proto návrhy na nařízení předběžného opatření podle § 76b občanského soudního řádu, které nejsou podány jménem nezletilého dítěte jako osoby dotčené násilným jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, nelze vyhovět. Uvedený návrh zákonného zástupce však nelze brát ani jako podnět k zahájení takového řízení, neboť to je ovládáno dispoziční zásadou, resp. se jedná o návrhovou věc. Návrh na nařízení předběžného opatření tak vždy musí být podán jménem nezletilého dítěte.

Bude-li takto návrh skutečně podán, lze mu vyhovět, avšak nelze opomenout nutnost respektování procesních podmínek, bez nichž soud rovněž nemůže návrhu vyhovět. Na straně nezletilého dítěte se tak bude jednat zejména o jeho procesní způsobilost.

Bude-li nezletilé dítě zastoupeno zákonným zástupcem, dostáváme se do problematiky kolize zájmů. Domnívám se, že dítě v řízení podle § 76b občanského soudního řádu může být zastoupeno svým zákonným zástupcem, avšak v praxi se lze setkat s názory, že v i těchto případech hrozí kolize mezi zájmem rodiče jako zástupce a dítěte jako zastoupeného. K těmto konfliktům jistě docházet může, avšak dle mého názoru je povinností soudu zohlednit všechny aspekty konkrétní projednávané věci, a to zejména s ohledem na účel zákona a především dodržení lhůty 48 hodin pro vyhovění návrhu. Ustanovení zástupce na základě rozhodnutí soudu v takto krátké lhůtě se může jevit jako velmi problematické.

Další sporné otázky plynou z možnosti podání návrhu samotným nezletilým dítětem bez zákonného nebo ustanoveného zástupce. Soud v tomto případě musí zkoumat procesní způsobilost nezletilého dítěte, a to zejména s ohledem na ustanovení § 20 občanského soudního řádu. Dle tohoto ustanovení platí, že každý může před soudem jako účastník samostatně jednat v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Ve vazbě na domácí násilí je uvedené ustanovení velmi obtížně interpretovatelné, neboť laicky řečeno v případě domácího násilí žádné (hmotně) právní úkony neuvažujeme a nelze tedy od nich ani odvodit procesní způsobilost. Jistou možností je posoudit procesní způsobilost dítěte s ohledem na jeho rozumovou a volní vyspělost, zde myšleno s ohledem na jeho schopnost posoudit závadnost domácího násilí, resp. vůli docílit jeho odstranění. I přesto je však návrh složitým procesním úkonem, jehož náležitosti musí být zkoumány soudem. Bude-li návrh podán nezletilým dítětem, je povinností soudů se zaměřit na úroveň podání, resp. na (nejen) vyjadřovací schopnosti nezletilého dítěte. Je však otázkou, jak soud bude k nezletilému dítěti přistupovat. V praxi se lze setkat se dvěma názorovými proudy. První uvádí, že je-li dítě schopno rozpoznat závadnost domácího násilí a obrátí se na soud se žádostí o pomoc, měl by soud takovému návrhu vyhovět i tehdy, jednalo-li by se o dítě, které by v jiných řízeních mělo být zastoupeno. Tento závěr je odvozován zejména z účelu

zákona, jímž je rychlá a účinná operativní pomoc. Koneckonců také ustanovení § 75a občanského soudního řádu uvádí, že jde-li o návrh na nařízení předběžného opatření dle ustanovení § 76b občanského soudního řádu, nemůže jej soud odmítnout, je-li nesrozumitelný anebo neurčitý nebo neobsahuje-li všechny náležitosti.

Druhý názorový proud naopak trvá na nutnosti přísně respektovat procesní podmínky, které nemohou být extenzivně vykládány ani v uvedeném případě. Bude-li návrh podán nezletilým dítětem, které by ani v jiném řízení nemohlo v řízení samostatně jednat, bude nutné, aby dle ustanovení § 23 nebo § 29 občanského soudního řádu bylo zastoupeno zákonným zástupcem, resp. ustanoveným opatrovníkem. Tento názorový proud uznává argument, že rozhodnutí je nutno vydat do 48 hodin, avšak u uvedené lhůty zdůrazňuje její pořádkový charakter, resp. uvádí, že tato nutnost zachování lhůty nemůže odůvodnit nerespektování procesních podmínek.

Lze tedy uvést, že dostane-li se nezletilé dítě do situace, kdy jej zákonný zástupce nebude nebo nechce zastupovat, resp. bude návrh podávat proti svému zákonnému zástupci, ocitá se v procesně nepříznivém postavení. Řešení tohoto problému je navíc vždy rozhodováno jinak, resp. neexistuje jednotné pravidlo či aspoň zavedený postup, jimiž by se soudy jednotně řídily.

Zejména v situaci, kdy zákonný zástupce odmítá zastoupit své nezletilé dítě, resp. je návrh podáván přímo proti zákonnému zástupci, je nasnadě otázka, zda nemá být postupováno jiným směrem. Z uvedeného je totiž zřejmé, že výchova dítěte do budoucna může být ohrožena. Alternativ se tak nabízí několik.

První vychází především z ustanovení § 47 odst. 3 zákona o Policii České republiky, dle něž je policejní orgán povinen oznámit vykázaní také orgánu sociálně právní ochrany dětí, jedná-li se o vykázaní ze společného obydlí, v němž žije nezletilá osoba. Zde je možnost využít institutu předběžného opatření dle § 76a občanského soudního řádu. Dítě se zde neocitá přímo bez jakékoliv péče, avšak jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Tento návrh může podat obec s rozšířenou působností, která se o skutečnosti domácího násilí dozví.

Další otázkou je, zda by návrh podaný dle § 76b, který je však podán osobou neoprávněnou nebo procesně nezpůsobilou, nebylo možné vnímat jako podnět pro zahájení řízení ve věci výchovy nezletilého dítěte. Vzhledem k tomu, že se jedná o řízení ovládané zásadou oficiality, nikoliv zásadou dispoziční, bylo by možné i předběžné opatření nařídit bez návrhu.

V neposlední řadě lze odkázat na oznamovací povinnost *de facto* každého subjektu, které si povšimne problému domácího násilí páchaného na dětech. V tomto případě se může obrátit jak na Policii České republiky, tak i na

orgán sociálně právní ochrany dětí, nelze vyloučit ani možnost obrátit se na civilní soud aspoň ve formě neformálního podnětu.

Závěrem lze konstatovat, že procesní postavení nezletilého dítěte jako navrhovatele v řízení o nařízení předběžného opatření v jeho prospěch je velmi problematické. Do budoucna by jistě stálo za zvážení zpřesnění stávajícího ustanovení § 76b, event. i dalších občanského soudního řádu, resp. upuštění od zásady dispoziční aspoň ve vazbě na předběžná opatření ve prospěch nezletilých dětí. Do případné změny současné právní úpravy tak lze aspoň odkázat na účel zákona, resp. princip blaha dítěte, který by měl být postaven nad ryze formální výklad právních předpisů.

Contact – email

radovan.david@law.muni.cz